

‘Alles wat wij doen is normatief’

Anna Bosman, hoogleraar orthopedagogiek aan de Radboud Universiteit, pleitte er in haar Orthoblog voor om aan universiteiten weer echt pedagogisch onderzoek te gaan doen. Bas Levering zocht haar op en kreeg een uitgebreide toelichting.

.....
door **Bas Levering**

Wat is mis met het pedagogisch onderzoek aan universiteiten? Het begint al met het probleem dat de meeste mensen die bij een universitaire opleiding pedagogiek werken meestal geen pedagoog zijn. Dat geldt overigens ook voor mijzelf. Ik heb wel een kandidaats pedagogiek, maar ik ben afgestudeerd in de psychologische functieleer. Het hoglerarenkorps bij pedagogiek bestaat bijna helemaal uit psychologen. Ook als het om het onderzoek naar leerproblemen gaat, wordt het onderzoek ingericht vanuit een verouderd functieleerparadigma. De basis daarvan

is de aanname dat de mens een computer zou zijn en dat je die moet onderzoeken om erachter te komen wat er mis mee is om die te kunnen herstellen. Wat mij betreft moet je veel meer systemisch denken. Maar het is eigenlijk vechten tegen de bierkaai. In de sociale wetenschappen vervangt men niet wat verouderd is. Men laat het gewoon naast elkaar bestaan: psychoanalyse, behaviorisme, cognitieve gedragstherapie... het maakt allemaal niet uit: vrolijk leven we met zijn allen eclectisch samen. Daar is misschien ook wel iets voor te zeggen, maar

Interview

.....
BAS LEVERING

“Je moet niet met grove maten een subtiel effect proberen te vangen”

wellicht toont het juist ook aan dat we geen echte wetenschap zijn. Er wordt geen discussie gevoerd over de fundamenteën. Dat is op dit moment de makke van ons vakgebied. Het is volkomen geïnfiltreerd door psychologen die op deze manier denken en die ook nog eens geen normativiteit durven toe te laten omdat dat zogenaamd niet objectief wetenschappelijk is. De pedagogen die niet kiezen voor die manier van wetenschap bedrijven komen er helemaal niet meer tussen. Het werk van mensen als Kok en Stevens wordt niet meer voor vol aangezien. Zij kijken wél vanuit een expliciet normatief standpunt van wat naar hun oordeel goed onderwijs of een goede opvoeding is. Dat mag niet eens meer uitgesproken worden. Dat heeft echt te maken met het feit dat de psychologen alles hebben overgenomen. Ik vraag me weleens af – ik zeg wel heel harde dingen – of ze wel weten wat pedagogiek is.

Aan de ene kant is er sprake van koudwatervrees voor normativiteit, aan de andere kant worden er adviezen gegeven op grond van verkeerde interpretaties van de feiten. Dat klopt. De adviezen worden gebaseerd op kennis van de ontwikkeling van het gemiddelde kind en dat leidt tot onjuiste conclusies. Een mooi voorbeeld: het aantal woorden dat een kind kent in groep twee is de beste voorspeller van later leessucces. Toch kun je op grond daarvan niet zeggen dat een kind later leesproblemen zal gaan ontwikkelen als het op dat moment een beperkt aantal letters of helemaal nog geen letters kent. Maar wat doet men in zo'n geval? Als kinderen de vijftien letters

nog niet kennen, besluit men dat er onmiddellijk een remediatieprogramma op gezet moet worden. Maar dat is nergens voor nodig. Ik vind het hoe dan ook belachelijk. Er is een aantal landen waar ze pas op zevenjarige leeftijd met lezen beginnen en waar ze zeker niet meer problemen met leren lezen hebben. Het probleem is dus dat er van het gemiddelde wordt uitgegaan en dat daarmee een probleem wordt gereïficeerd, terwijl helemaal niet bekend is of er wel een probleem zal ontstaan. Er wordt temeer een probleem van gemaakt omdat die kinderen ook nog eens iets moeten gaan doen wat andere kinderen niet hoeven te doen.

Er is de afgelopen vijftien jaar, ook van overheidswege, een enorme nadruk op het gebruik van evidence-based methodieken gelegd.

We weten inmiddels dat elke interventie wel ergens een succesje oplevert. Als je een verband van .20 of .25 vindt is dat vaak significant en dan concludeert men dat er sprake is van een werkzame interventie. In het geval van een correlatie van .30 is 9 procent van de variantie verklaard. Maar dat betekent dat 91 procent van de variantie niet is verklaard. Als het al om een evidence-based programma gaat, heeft dat dus met non-specifieke factoren te maken. Misschien was de persoon die het programma uitvoerde buitengewoon aardig. Maar dat betekent inderdaad dat het programma juist niet effectief is. Je moet er toch niet aan denken dat als blijkt dat negen van de honderd mensen baat bij een medicijn hebben, we alle mensen met die klachten dat medicijn gaan geven. Het grote pro-

bleem is dat deze onderzoekers geen idee hebben waarom iets werkt. Men heeft een vaag idee – bijvoorbeeld de dolfjinentherapie, er zijn altijd kinderen die er beter van worden of het wel leuk vinden – maar men weet niet wat het werkzame mechanisme is. Men volstaat met een voormeting en een nameting en vaak mogen mensen ook nog zelf zeggen of het hun geholpen heeft. Dan denk ik: als ik ergens zo lang mee bezig geweest zou zijn, zou ik ook zeggen dat ik er beter van geworden was. De rct's, de *randomized control trials*, zijn één grote wassen neus.

Maar dat is natuurlijk toch bijzonder, want er zijn inmiddels ook met politiek-bestuurlijke steun databanken van zogenaamd effectieve methodieken opge-tuigd, die uiterst serieus genomen worden.

Ik vind dat verschrikkelijk, want die worden gedragen door mensen die erg veel invloed hebben. Ik vind dat supergevaarlijk. De criteria op grond waarvan bepaald wordt of een methodiek al dan niet als evidence-based geldt, zijn ook nog een keer heel wazig. Dat geldt overigens ook voor COTAN, de Commissie Testaangelegenheden van het NIP. Een kleine club mensen die bepaalt welke test wel en welke test niet voldoet.

Op welke manier is er wel iets te zeggen over die werkzame bestanddelen?

Wat mij betreft moet je in de eerste plaats een heel goed idee hebben waarom jij vindt dat iets zou werken. Dus niet iets in de trant van: wij denken dat het goed is als mensen vriendelijk

Interview

BAS LEVERING

bejegend worden. Want dat zal iedereen wel vinden, maar de vraag is natuurlijk: wat is vriendelijk bejegenen? Dat wordt eigenlijk nooit geëxpliciteerd. Mijn idee is dat je heel nauwkeurig moet inzoomen op een therapeutische relatie, en die over de tijd moet volgen, om patronen in de onderlinge reactie te kunnen ontdekken. Je moet niet met grove maten een subtiel effect proberen te vangen. Het mechanisme is vaak heel subtiel. Als een kind sterk is vooruitgegaan, moet je in staat zijn, bijvoorbeeld aan de hand van video-opnamen, heel precies te kunnen aangeven door welke beweging therapeut en kind in eenzelfde ritme komen. Als je dat zo kan uitleggen heb je wat mij betreft bewezen dat iets werkt. Dan kun je er altijd nog aan twifelen of je het precieze mechanisme te pakken hebt. Maar je kunt wel aanwijzen wat er gebeurt en aan het eind van de rit kun je zeggen: dit kind is echt opgeknapt, kan veel beter stilzitten of veel beter een gesprekje voeren en is niet alleen maar met zijn eigen dingetjes bezig en kan zich ook verhouden tot een ander. Maar dat gebeurt niet. Men heeft geen idee wat er in de therapieën gebeurt. Als men zegt: we gaan cgt (cognitieve gedragstherapie) doen, zijn daar wel protocolletjes voor, maar de therapieën zelf onttrekken zich meestal aan het oog van de onderzoeker. Als er dan na zes sessies op een magische manier iets verbetert, kun je toch niets zeggen. Je moet dat proces echt over de tijd volgen. Dat is volgens mij de grote makke van ons onderzoek en daar maken we ons echt een beetje belachelijk mee.

In het geval van dyslexie claim je

“Lezen is ook niet zo moeilijk”

grote effectiviteit van een bepaalde aanpak en zeg je ook nog eens te kunnen voorkomen dat kinderen ten onrechte als dyslectisch worden gelabeld. Hoe ben je erachter gekomen dat die methode wel werkt en snap je in dat geval ook waarom die werkt?

Toen ik begin jaren negentig met mijn proefschrift bezig was, zei een vriend dat zijn zus, die al jaren op de basisschool groep 3 deed, graag met mij over dyslexie wilde praten. Ik deed helemaal geen onderzoek naar dyslexie; ik deed onderzoek naar hoe het leesproces verliep. We hebben toen toch met elkaar gesproken en zij vertelde dat er steeds meer kinderen dyslectisch begonnen te worden. Ik heb haar toen gevraagd: ‘Je bedoelt dat ze slecht lezen?’ Dat bevestigde ze maar ze zei ook dat ze er weleens één wilde zien. Ze wilde weleens een dyslectisch kind meemaken. Ik heb haar nog gevraagd of ze pas groep 3 had, maar ze had al achttien jaar groep 3, ook al die jaren dat het nog de eerste klas heette. Bij haar gingen de kinderen de klas niet uit voordat ze konden lezen. Zij wist van alle kinderen – ze had er dertig in de klas – precies hoe ver ze waren, welk lettertje ze kenden en welk nog niet. Ze pakte het ook ouderwets aan: alle kinderen die het nog niet konden, werden vooraan gezet. Op groepsinstructie volgde individuele instructie. Ze is in al die jaren nooit een kind aan het speciaal onderwijs kwijtgeraakt. En juist in die jaren begon het, dat gedonder met die toelating. Met de dyslexie liep het echt de spuigaten uit.

Ik heb dat toen laten rusten totdat José Schraven mij mailde. Zij had een methodiek ontwikkeld en maakte zich

ernstig zorgen over de toename van het aantal kinderen met dyslexie. Zij vond dat je het gewoon gedegen moest aanpakken. Zij heeft me toen materiaal gestuurd waar anderen geen interesse voor hadden. Ik heb ademloos naar haar video’s zitten kijken. Ik heb haar methode doorgenomen en wist eigenlijk onmiddellijk dat dat het was. Zo systematisch, gewoon volgens de Russische leerpsychologie. Hoe ziet de taak eruit? Wat moet je aan het eind kunnen? Welke stapjes heb je daarvoor nodig? Hoe help je een kind die stapjes successievelijk te verwerven zodat het op den duur zo automatisch gaat dat ze op een gegeven moment niet meer in de gaten hebben wat ze allemaal aan het leren zijn en aan het eind goed kunnen lezen? Ik heb toen tegen haar gezegd: ‘Als we hier geen onderzoek naar doen, wordt het nooit geaccepteerd.’ Ze was al jaren bezig. Toen hebben we het onderzoek gedaan en toen bleek dat zelfs kinderen in het speciaal basisonderwijs kunnen uitstijgen boven het niveau van het regulier onderwijs. Lezen is ook niet zo moeilijk. Als je maar niet denkt dat kinderen het vanzelf verwerven. Het is een culturele vaardigheid die wij verzonnen hebben. Het is niet zoals lopen. Lezen ontdek je niet vanzelf. Ik heb onlangs een school gezien waar nog één kind d-niveau had en de rest c of hoger.

Maar is deze aanpak nu algemeen geaccepteerd? Je spreekt met zoveel overtuiging... als je naar je luistert, is het onmogelijk om je niet te geloven.

Dat is zo interessant. Ik dacht ook: ‘Dat artikel is zo overtuigend.’ Ik heb ook tegen José bij wijze van grap gezegd:

‘Verkoop de boel maar, want je loopt binnen.’ Toen werd ik uitgenodigd door een schoolbegeleidingsdienst hier in Nijmegen. Ik heb een inleiding gehouden op een bijeenkomst aan het begin van het jaar. Ook daar heb ik nog grappes gemaakt in de trant van: ‘Het kost maar dertig euro en maak je geen zorgen, ik heb geen aandelen.’ Maar tot mijn grote verbazing bleef het doodstil en kwam er eigenlijk geen respons. Een aantal oudere heren kwam me later vertellen dat wij geen rekening hielden met het individuele kind. Maar natuurlijk wordt er in deze methode rekening gehouden met het individuele kind, maar we doen het wel samen. De leerkracht is voortdurend in interactie met het kind en zet het kind niet na een paar minuten in het luchtledige. En dertig kinderen individueel, dat kan natuurlijk helemaal niet. Een zestal jonge mensen was wel geïnteresseerd. Ik kreeg ook een verzoek om nog een keer langs te komen. Ik vond het al vreemd dat men niet de moeite nam om te lezen wat er op papier stond. Toen bleek dat de mensen van de schoolbegeleidingsdienst niet bereid waren de leerkracht te instrueren. Ik heb er geen goed woord voor over en vraag me werkelijk af waarover deze deskundigen adviseren, als ze adviseren.

Ik heb toen ook begrepen dat mensen niet overtuigd worden door onderzoek. Ik heb ooit een inleiding voor 300 leerkrachten gehouden waarbij ik de resultaten van het onderzoek ook in een eenvoudige grafiek toonde. De kinderen leerden dankzij onze aanpak drie tot vier keer zoveel. De leerkrachten waren wel overtuigd, maar de mensen van de schooladviesdienst vonden dat we moesten nagaan of het verschil signifi-

Interview

BAS LEVERING

cant was, wat het natuurlijk gewoon was. Als mensen het niet willen geloven, geloven ze het gewoon niet.

Waar ik me ook aan erger is dat de orthopedagogiek in de afgelopen vijftien jaar een stoornissen-wetenschap is geworden. In je oratie was je daar nog betrekkelijk mild over. Het is toch gewoon de schuld van de wetenschap dat Den Haag met het stoornissen-model is gaan werken?

Ik vind dat wij de politiek bijzonder ter wille zijn geweest bij het verzoek om een onderscheid aan te leveren tussen bijvoorbeeld kinderen die wel en kinderen die geen problemen hebben met taalverwerving. Wij hadden nooit mogen zeggen: 'Dat kunnen wij en we gaan een test maken op grond waarvan uitgemaakt kan worden wie dat wel heeft en wie niet.' Ik weet niet of men

op dat verzoek is ingegaan om geld los te krijgen voor onderzoek – zo grof wil ik het echt stellen – of om een speciale school in stand te houden, maar ik vind echt dat we ons ernstig gecompromiteerd hebben. We hebben in principe de uitspraak gedaan dat stoornissen echt bestaan, terwijl daar wetenschappelijk gezien geen enkel bewijs voor is. Alle mensen zitten op een continuüm van hoog tot laag. Een bimodale verdeling van testcores waarbij mensen met autisme duidelijk tot een andere groep behoren dan mensen zonder heb ik nog nooit gezien.

Is de pedagogiek nog wel pedagogiek?

Weet je waarom volgens mij de pedagogiek geen pedagogiek meer is? Het belangrijkste probleem is dat wij als wetenschappers niet durven zeggen dat elke uitspraak die wij doen in principe

normatief is. We gaan veilig in de psychologenhoek zitten, alsof die niet normatief is. Alsof we als we van een kind zeggen dat het introvert is, geen normatieve uitspraak doen. Maar introvert is slecht en extravert is blijkbaar goed. Dat is in de tests verdisconteerd en dat nemen we over. Ik vind het zo merkwaardig dat wij het niet meer aan onze studenten en ook niet aan onze collega's uitgelegd krijgen dat alles normatief is. Laten we daar nu gewoon eerlijk over zijn. Neem nu het drinken- en rokenonderzoek van Rutger Engels – ik vind dat zo interessant. Hij beweert dat hij alleen maar constateringen doet en dat hij er niet over gaat wat wij daarvan moeten vinden. Maar als je zegt dat ouders hun kinderen beïnvloeden en er beleid ontwikkeld wordt waarin wordt uitgedragen dat die ouders 's avonds geen wijn meer mogen drinken in de aanwezigheid van hun kinderen, dan doe je toch een normatieve uitspraak. Ik begrijp niet dat hij niet snapt dat hij daarin impliciet normen verdisconteert. ★

ANNA M.T. BOSMAN (1956) rondde in 1987 haar studie psychologische functie-leer aan de Katholieke Universiteit Nijmegen af. In 1994 promoveerde ze op een onderzoek naar beginnend lezen en spellen. Na een jaar als postdoc in de Verenigde Staten in 1994 keerde ze terug naar de Radboud Universiteit in Nijmegen, waar ze in 2007 werd benoemd tot hoogleraar 'Dynamiek van leren en ontwikkeling'. Sinds 2011 is ze onderwijsdirecteur van het Instituut Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde van die universiteit. Haar Orthoblog schrijft ze als hoofdredacteur van het tijdschrift *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*.